

Alena Tomková: **Moderní íránská společnost: Mezi světy**, Disertační práce, Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra antropologie, Studijní program Historické vědy, Studijní obor Etnologie, Plzeň 2013, 209 stran, 37 černobílých ilustrací na 23 přílohách.

Oponentský posudek disertační práce

V této mimořádně inspirující práci si autorka vytkla za cíl zachytit velmi specifickou situaci společenského vědomí současného Íránu. Zachycuje jeho historické přesuny mezi kultem velikosti dávných dynastických impérií, oddaností islámskému dědictví země, představami spojenými s koncem tohoto světa a nastolením věčného království, jakož i nutností vyrovnat se s vpádem moderní globalizační kultury. Právě v posledním případě vnáší mimořádné možnosti komunikace elektronickými prostředky do íránského veřejného prostoru prvky modernity, pociťované tu jako žádoucí poselství novodobého kulturního světa, tu jako dílo démonické až ďábelské, napadající dědictví předků, na němž současná íránská civilizace spočívá.

Autorka se zaměřuje na „popis, analýzu a interpretaci fenoménů týkajících se problematiky íránské kulturní schizofrenie způsobené nejen vnější infiltrací západních hodnot, norem a idejí, ale i vnitřním politicko-společenským vývojem Íránu ve dvacátém a dvacátém prvním století“ (zde str. 3). Tohoto cíle se Aleně Tomkové zdařilo dosáhnout, jakkoli se musela vyrovnat se situacemi a doklady společenského vědomí v evropsky smýšlející společnosti v tomto století dosti obtížně pochopitelnými. Tím větší zásluha ovšem autorce náleží.

Alena Tomková přistupuje ke svému problému vybavena velmi solidní znalostí oborové metodiky etnologických studií zaměřených na otázky etnicity a sebeuvědomování lidských pospolitostí. Poskytuje informovaný přehled íránských dějin po roce 1900 n. l. se zvláštním zřetelem na setkávání země, ležící v jednom z geopoliticky uzlových bodů Blízkého Východu a pozeňnané bohatstvím nerostných surovin včetně ložisek ropy, se strategickými záměry koloniálních velmocí evropského Západu i Východu. Zde by možná nebylo zcela od věci nepomíjet mimo Velkou Británii a Rusko též styky s Francií, k nimž vycházela v 19. století iniciativa zejména ze strany íránské, učinivší již zkušenosti s oběma prve jmenovanými koloniálními mocnostmi (k tomu např. <http://www.iranicaonline.org/articles/france-iii-relations-with-persia-1789-1918> [cit. 30. 11. 2013]).

Autorka názorně ilustruje zákruty historické reflexe íránské společnosti od oficiálního kultu achaimenovských velkokráľů za vlády Mohammada Rézy z dynastie Pahlavi (1941-1979, zde str. 29-30) přes islámskou revoluci z roku 1978 až po současnost. Třeba vyzvednout její velmi zdařilé shrnutí Chomejního názorů ve spisu *Velájate fakih: Prorok* (Muhammad) hlásal nutnost ustavení vlády po své smrti; ježto byl svrchovanou hlavou obce věřících,

světské zákony netřeba vydávat, neboť jsou obsaženy v Koránu. Pravé Prorokovo dědictví uskutečňovali v dějinách pouze ší'itští imámové, z nichž dvanáctý, Muhammad Abú-l-Qásim, jediný, kdo zná pravý Korán, jej zjeví v okamžiku svého příchodu. Až do příchodu Dvanáctého lze žít v souladu s Alláhovým zákonem pouze v podmínkách islámské vlády, a proto je třeba odstranit nespravedlivý režim a zavést kontrolu veřejného života islámskými právníky (str. 32-34).

Za neobyčejně přínosný pokládám autorčin popis politického ustrojení současného iránského režimu (str. 36-39). Činnost vládních orgánů tu řídí a usměrňují islámští právníci včetně Rady dohlížitelů, Shromáždění expertů a nejvyššího „cenzora“ (v římském smyslu = veřejného strážce správných mravů), *rahbara*.

V další části práce se po shrnutí příznačných rysů evropské modernity (str. 44-48) Alena Tomková dále zabývá povahou a rázem jejího dopadu na neevropské společnosti. V prostředí Íránu znamenalo první setkání s prvky evropské modernity především hledání duchovní opory ve slavné minulosti země, zprvu zejména v mytizovaném historickém příběhu Firdausiho *Šáhnáme* (str. 62-66), později pak v odkazu velkokráľů dynastie achaimenovské (str. 66-71). V dichotomii binární etnické opozice „my“ a „oni“ pak autorka, nahlízející vztah Íránu a Západu touto optikou (str. 73-79), uvádí nejdříve pohled vycházející z „orientalismu“ Edwarda Saida „s opačným znaménkem“, a dále (arci historicky starší) ideologii „nákazy Západem“, silně zbarvenou postkoloniálním a k marxistickému vidění směřujícím diskursem (str. 79-101). Posléze zde ovšem došlo k obratu směrem k náboženství, jakkoli si iránská myslitelé byli vědomi jeho nejednoznačné role ve společenském životě a dokonce si uvědomili obtíže recepce modernity vyplývající z povahy islámu, který neprošel transformací srovnatelnou s reformací katolické církve Západu (Sejjed Fachroddín Šádmán, zde str. 92). Setrvali však na hlásání nutnosti veřejné role náboženské víry, a to zvláště ve světle eschatologických představ o nastolení věčné spravedlnosti po příchodu Dvanáctého, ne nepodobných marxistické myšlenky o převládnutí komunismu (str. 102-108).

Islámská revoluce v Íránu pak hájila myšlenku, že etnické odlišnosti nehrají ve společnosti významnou roli, neboť stěžejní roli ve veřejném životě hraje (arci ší'itský) islám. Menšiny tak neexistují, neboť všichni (ší'itští) muslimové jsou si bratry (a sestrami). Íránci přestali tehdy být „národem“ a stali se „společenstvím“ (*mellat* či *ommat-e eslámi*). Nábožensky podmíněnou společenskou solidaritu pak upevňovaly takové kolektivní rituály jako poutě k Hosajnovu hrobu v Karbalá, fixující povědomí o „vyvolenosti“ ší'itů, pravých to „Alláhových bojovníků“, bijících se za konečné vítězství islámu (str. 110-119).

S ubíhajícím časem nastávalo posléze, jak se zdá, tiché, avšak stále smířování islámu a íránství, resp. povědomí sounáležitosti iránského jazykového společenství (str. 122-125). V poslední době došlo ovšem ke vzkríšení politického rozměru ší'itské eschatologie (v rámci očekávání příchodu Dvanáctého) v souřadnicích učení hlásaného duchovním 17. století Madžlesím, upírajícím rozumu jakoukoli roli v poznávání vyšší pravdy a naprosto podřizujícím takové poznávání tradicím o životě dvanácti imámů. Madžlesí hlásal rovněž nutnost naprosté jednoty vlády světské a duchovní, a naprostou podřízenost ovládaných

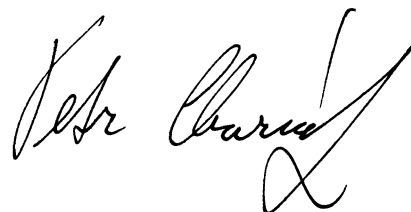
takovému panování (str. 126-138). S touto tradicí, posílenou ještě vizionářskými eschatologickými představami o brzkém příchodu Dvanáctého, velmi obratně pracoval minulý iránský prezident Mahmúd Ahmedínedžád ve snaze posílit svou politickou pozici (str. 139-153).

Není tedy divu, že se za těchto okolností prostředkem necenzurovaného vyjádření pro řadu Íránců staly elektronické vyjadřovací platformy (blogy), jakkoli vládnoucí ší'itské duchovenstvo bleskově pochopilo potenciál této sféry a vedle zavádění přísné kontroly neváhalo blogového vyjadřování rovněž ku svému prospěchu využívat. Takové snahy jsou arci kontraproduktivní, neboť snaha o naprostou kontrolu duchovních nad celou společností vede až ke znechucení náboženstvím jako takovým a k vyhasínání vztahu k němu, podle hesla „dobrý ajatolláh mrtvý ajatolláh“ (str. 154-169). Takové tendence ovšem nejspíše prozrazují odmítání iránského duchovně donucovacího systému spíše než víry jako takové.

Je třeba ocenit autorčino kultivované podání problematiky. Jazykově nabízí práce velmi příznivý dojem, procento překlepů a hovorových výrazů a obrátů se limitně blíží nule. Některé přílohy by snesly kvalitnější reprodukci (třeba příloha 6 s obr. 8 a 9, lokalita Naqš-e Rostam). Ocenit je třeba přiložení resumé ve francouzštině.

Hodnota příspěvku k našim znalostem moderní iránské společnosti, za nějž autorce vděčíme, je velmi vysoká. Jsem přesvědčen o tom, že práce Aleny Tomkové „Moderní iránská společnost: Mezi světy“ splňuje podmínky, které pro dizertační práci stanoví zákon, a doufám, že po úspěšné obhajobě získá její autorka příslušný titul.

V Praze dne 30. 11. 2013.

.....
Prof. PhDr. Petr Charvát, DrSc.

Katedra blízkovýchodních studií

Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

Univerzitní 8

306 14 Plzeň